

## *Torah from Around the World*

---

*De Eeuwige zal macht aan zijn volk verlenen,  
de Eeuwige zal zijn volk zegenen met vrede.*

*Tehilliem 29:11*

---

Sjabbat 10 augustus 2024/6 Av 5784, *Sjabbat Chazon*, Dewariem, Dewariem/Deut. 1:1 – 3:22

Tanach blz. 349 - 357

Haftara: Jesjahoe 1:1 – 27

Tanach blz. 801 -803

Vertaler: Frits Pront

Commentaar: **Arnold M. Eisen** is emeritus decaan en hoogleraar Joodse Filosofie aan het *Jewish Theological Seminary te New York*.

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

---

## **De levensweg bewandelen met de Tora**

"Hoor Jisraëel", verkondigt het boek Dewariem keer op keer, het werkwoord altijd in de tweede persoon enkelvoud. De Tora wil dat ieder van ons aandachtig luistert, wie we ook zijn, in welke levensfase dan ook. Zij weet dat iedereen haar woorden vandaag op een andere manier zal horen – en misschien anders zal luisteren – dan in het verleden.

In mijn jonge jaren behoorden de eerste hoofdstukken van Dewariem tot mijn favoriete in de hele Tora. Een nieuwe generatie Jisraëlieten, die als volwassenen verantwoordelijkheid voor de toekomst van hun volk op zich nemen, staat aan de overkant van een smalle rivier die mogelijkheden biedt die groter zijn dan de wereld ooit heeft gekend. God heeft hun een land beloofd dat overvloeit van melk en honing, en een ongekende toegang tot Gods aanwezigheid. Alsof dat nog niet genoeg zou zijn, heeft God hen een blauwdruk gegeven voor een samenleving die wordt gekenmerkt door zowel rechtvaardigheid als mededogen. Mosjee worstelt ermee om zijn woorden (*dewariem*) geschikt te maken voor de realiteit (een andere betekenis van *dewariem*) die zijn volk de kans geeft om met Gods hulp iets te creëren, maar dat hij dit niet zal meemaken. De Jisraëlieten van hun kant zullen weldra de taak hebben om te voldoen aan de belofte van de *dewariem*, in woord en in daad, zoals Mosjee hun dat heeft ingeprent.

Het visioen is opwindend voor iedereen ongeacht de leeftijd, en is dat vooral voor een individu of stel, dat staat voor de overvloedige mogelijkheden die het leven biedt en die op het punt staan zich aan hen te ontvouwen. Het is nog spannender als, net als bij mij, je eigen jonge jaren overeenkomen met die van de nieuwe staat Israël die zojuist was opgericht in het land dat de Jisraëlieten uit de tijd van Mosjee op het punt stonden binnen te trekken.

Tientallen jaren later, mijn kinderen zijn opgegroeid, ben ik nog steeds enorm ontroerd door Deuteronomium's visie op het leven met een hoofdletter L, dat zich openbaart aan de overkant van een smalle rivier, als men maar de wijsheid en moed heeft om het te pakken. Maar ik merk dat ik me meer en meer aangetrokken voel tot de heel andere visie die aan het einde van het boek wordt uiteengezet. Stel je nu deze scène met mij voor: Mosjee kijkt terug op zijn jaren en maakt de balans op van zowel prestatie als frustratie. In de korte tijd die hem nog rest, probeert hij in lessen de woorden te vinden die beklijven onder zijn volk, lang nadat hij er niet meer is. Wat zeg je – welke *dewariem* kies je, welk *dewariem* herinner je je of laat je weg – als je weet dat het einde van je toespraak ook het einde van je dagen zal markeren? Wat zullen we horen in de woorden van Mosjee, u en ik? Welke gebeurtenissen in *ons* leven zullen we ons herinneren of weglaten als we terugkijken - nu we in staat zijn om beperking, mislukking, sterfelijkheid en liefde naar waarde te schatten en dit op een andere manier dan toen we jonger waren?

Ik denk dat de Tora wil dat haar lezers zich bezighouden met dit soort reflectie. Vanaf de allereerste hoofdstukken van Beresjiet tot de laatste verzen van Dewariem zet de Tora ons er toe aan om dieper in de tekst te duiken met

behulp van persoonlijke levenservaring, zelfs als ons leven zich al verdiept met behulp van de tekst. Ik zal het voorbeeld van de Tora volgen en Dewariem op die manier lezen in deze reflectie op het boek. Laten we beginnen met een blik te werpen op de programmatische hoofdstukken bijna aan het begin van Dewariem - of beter, door naar ze te *luisteren* - door de ogen en oren van een nieuwe generatie volwassenen die op het punt staat op weg te gaan.

"Hoor, o Israël! De Heer, onze God, is Eén," verklaart Mosjee. De woorden worden al meer dan twee millennia 's morgens en 's avonds geciteerd door gelovige Joden, samen met de passage, die onmiddellijk volgt, waarin elke Jisraëliet (opnieuw in de tweede persoon enkelvoud) wordt opgedragen 'de Heer, uw God, lief te hebben met heel uw hart, heel uw ziel en met inzet van al uw krachten' (Dewariem 6:4-5). Gelezen als een categorische verklaring van waarheid of plicht, wekken deze verzen onbegrip, aarzeling en twijfel op. Talloze theologische boeken zijn door de eeuwen heen gewijd aan de betekenis van Gods eenheid – en het heeft geleid tot veel bloedvergieten. Hoe kan liefde worden bevolen? Waarom zou God een mate van volmaaktheid van mensen eisen die ons vermogen om dat te bereiken te boven lijkt te gaan?

Lees de passage als een instructie of uitnodiging aan een jong individu of stel dat een huis of een gezin aan het opbouwen is, en de woorden krijgen een andere waarde, rijk aan betekenis. Men verlangt in die levensfase niets vuriger dan van je partner of kind te houden (of een partner of kind te hebben om van te houden) met dit soort verknochtheid: niets achtergehouden, geen deel van het zelf dat losstaat of gescheiden is van de liefde. Het ontbreekt de Tora aan de woorden om ons te vertellen wat het zou betekenen om op deze manier van God te houden. Geen enkele religie of filosofie heeft er woorden voor, want wij zijn louter stervelingen, en God is God. Dus de Tora roept ons naar beste weten op tot de taak om God lief te hebben, door die opdracht te verbinden met de ervaring in deze wereld waar we het meeste waarde aan hechten, namelijk liefde die ons een geluksgevoel geeft zoals niets anders dat kan. Dit zijn de woorden, de feiten – de *Dewariem* in beide betekenissen – die God ieder van ons opdraagt om je hart aan te verpanden als wij van elkaar houden en proberen God lief te hebben. Dit is de levensles die we onze kinderen thuis en onderweg moeten meegeven, met vallen en opstaan, met vorm geven aan alles wat we doen en het verwoorden van alles wat we zien.

Er zijn maar weinig gelukkiger momenten in het leven van een ouder (en weinig belangrijker wat verantwoordelijkheid en zorg betreft) dan die gezegend zijn met kinderstemmen in huis. Je wilt deze kinderen, jouw kinderen, maar al te graag beschermen en een goede opvoeding geven!

We beloven onszelf dagelijks dat we hen hoe dan ook zullen beschermen tegen het kwaad dat plaatsvindt in de buitenwereld: het geweld, het lijden, het cynisme en de wreedheid. We zullen ons best doen om hen met doel en vreugde vol te stoppen en om genoeg liefde in hun harten op te slaan om een leven lang mee te gaan. En let op: wat we het liefst *willen* doen, is precies wat God ons opdraagt te doen in deze paragraaf van de Tora, en dat in de Joodse traditie heet: "En gij zult liefhebben."

Ik ben de laatste jaren tot de conclusie gekomen dat de alles of niets liefde die ons wordt opgedragen of waartoe wij worden uitgenodigd in dit vers van de Tora mogelijk wordt gemaakt door de uniciteit van de God die die opdracht geeft. Ik las het woord  $\text{אֶת}$  ('et') dat volgt op "gij zult liefhebben" en voorafgaat aan 'de Heer, uw God', niet alleen als het partikel dat in het Hebreeuws altijd voorafgaat aan een lijdend voorwerp, maar ook in zijn andere betekenis, 'met' – een gebruik waar we niet ver naar hoeven te zoeken, namelijk in Dewariem 5:3: "Niet alleen met ( $\text{אֶת}$ ) onze voorouders heeft hij dit verbond gesloten...." (er staat hier een verbindingsstreepje - voor  $\text{אֶת}$  waardoor het een voorzetsel wordt. - vert.) Als we dit zo lezen, wordt ons bevolen om "lief te hebben *met* de Heer, uw God", en wanneer we liefhebben te putten uit de bron van liefde die zijn oorsprong vindt in onze Schepper en doorgegeven wordt door ons gezin en wordt aangevuld wanneer we ook maar liefhebben of op onze beurt worden bemind. Beminnen *met* God, die Eén is, maakt dat ook wij toegerust zijn om te streven naar volmaaktheid of volledigheid.

Het middelste deel van Dewariem schetst het project van het opleggen van Gods wettelijke blauwdruk aan het Beloofde Land. Mosjee's uitleg van de wet is zowel methodisch als repetitief: de uiteengezette visie is ambitieus, alomvattend, perfectionistisch. Het laat geen ruimte voor alternatieve dealen, overtuigingen of toepassingen, en laat hoe dan ook geen enkele twijfel of aarzeling zien. "U moet alle plaatsen met de grond gelijk maken, hun altaren slopen" verklaart Mosjee helemaal aan het begin van het geven van de wet. (12:2) Zieners en dodenbezweerdere mogen niet worden geraadpleegd in de nieuwe samenleving van Jisraëel. Aan profeten van andere goden mag geen aandacht worden geschonken. Iedereen die Jisraëel op het verkeerde pad wil brengen, moet worden gedood. Offers zullen voortaan worden gebracht aan de Enige God op één centrale plaats die de Heer zal verkiezen boven altaren verspreid over het land, zoals tot nu toe het geval was. "Zoek het recht en niets dan het recht. Gerechtigheid zult u nastreven, opdat u zult leven en het land zult beërven dat de Heer u zal geven" (16:20).

Er zit iets ontzagwekkends in dit deel van het boek Dewariem – en er zitten elementen in die behoorlijk angstwekkend zijn. Kan een samenleving of cultuur ooit twijfel en afwijkende meningen elimineren, zoals het boek lijkt te bedoelen en te bevelen? Waarom zou ze dat willen? Is de droom van een rechtvaardige samenleving met God in haar midden zo kwetsbaar dat ze de aanwezigheid van opposenten niet kan verdragen? Is dit het perspectief van het maatschappelijke en politieke leven dat schuilgaat achter de paradoxale instructie om "niet te vergeten wat de Amalekieten u hebben aangedaan tijdens uw tocht uit Egypte... daarom... zorg er dan voor dat niets op aarde nog aan het volk van Amalek herinnert. Vergeet het niet!" (25:17–19). Vergeet niet de herinnering uit te wissen van alles wat zich verzet tegen de visie van gerechtigheid die u zult nastreven!

Ik beluister een heel andere toon als Mosjee het einde van zijn tijd op aarde nadert: stiller, nederiger, veel minder participierend in planning, actie en beslissing - en hij is veel meer bron van wijsheid. Twee passages uit het laatste deel van de laatste toespraak van onze leraar zijn voor mij van bijzondere betekenis.

Ten eerste: de erkenning (29:28) dat iets van wat we het liefst zouden willen weten voordat we sterven - "de verborgen dingen" - God toebehoren, en niet ons. We zullen die geheimen nooit doorgronden in dit leven, en misschien ook niet in enig ander leven. Het is echter ook zo dat "wat er geopenbaard is aan ons en onze kinderen is gegeven om voor altijd alle woorden van deze Tora in praktijk te brengen." (ibid.) We kunnen en zullen niets meekrijgen van wat we het meest *wensen* in deze wereld - bijvoorbeeld kennis van wat ons na de dood te wachten staat en wat het vooruitzicht van de wereld is; waarom de rechtvaardigen lijden en de verdorvenen succes hebben; waarom God zo op afstand blijft, zelfs terwijl Hij ons opdraagt lief te hebben. Maar wij, en onze kinderen na ons, bezitten wat wij *nodig* hebben om door te gaan. Het allerbelangrijkste: we hebben de woorden van deze Tora, en een gezin en gemeenschap met wie wij samen naar die woorden kunnen luisteren.

Ten tweede: God heeft leven en goedheid aan ons voorgelegd, samen met dood en kwaad. "Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen leven en dood. Kies voor het leven, voor uw eigen toekomst en die van uw nakomelingen" (30:15, 19). We zijn mensen: gebonden aan de beperking van onze levensjaren, ons lichaam en onze fantasieën. We bezitten niet altijd de middelen of het vermogen die nodig zijn om te bereiken wat we willen doen, dienen te doen, noodzakelijkerwijs moeten doen. Maar binnen die beperkingen kan er worden gekozen voor goedheid en zegen die de onze kan zijn – en is er leven. Geen enkele religieuze traditie of filosofie heeft

ooit een grotere bevestiging van de waarde van het leven en van de wereld verkondigd. Mosjee sterft, "Tot het laatst toe waren zijn krachten niet afgenomen en zijn ogen niet verzwakt," (34:7), en hij laat een erfenis na van het vertrouwen dat ieder van ons ertoe doet en dat de wereld ertoe doet. De *dewariem* die we zeggen en doen zijn belangrijker dan we durven toegeven.

Deze laatste verzen van Dewariem bevatten in gelijke mate een gevoel van voltooiing en van een nieuw begin. Het verhaal gaat verder zonder Mosjee, zoals het ook zonder hem was begonnen; ook onze verhalen zullen doorgaan, zelfs nadat we er niet meer zijn. Onze kinderen, studenten en opvolgers zullen – net als Jehoshoea – de mantel van verantwoordelijkheid en leiderschap aanvaarden. Dit is moeilijk voor te stellen als iemand jong is, en moeilijk te accepteren op welke leeftijd dan ook. Maar soms -- na een succesvol leven, met een slapend of spelend kind op je schoot, de Tora-rol klaar om weer bij het begin aan te vangen, weet je dat het goed zit.